

Phần hai – LỊCH SỬ THẾ GIỚI HIỆN ĐẠI

(Phần từ năm 1917 đến năm 1945)

Chương VII

CÁCH MẠNG THÁNG MƯỜI NGA NĂM 1917 VÀ CÔNG CUỘC XÂY DỰNG CHỦ NGHĨA XÃ HỘI Ở LIÊN XÔ (1921 – 1941)

Bài 23

CÁCH MẠNG THÁNG MƯỜI NGA NĂM 1917 VÀ CUỘC ĐẤU TRANH BẢO VỆ CÁCH MẠNG (1917 – 1921)

I – MỤC TIÊU BÀI HỌC

Học xong bài này, HS :

1. Về kiến thức

Cần nắm được :

- Tình hình kinh tế, chính trị, xã hội Nga đầu thế kỉ XX, đặc biệt là những hậu quả của Chiến tranh thế giới thứ nhất đối với nước Nga.
- Những diễn biến chính của Cách mạng tháng Hai và Cách mạng tháng Mười năm 1917.
- Cuộc đấu tranh xây dựng và bảo vệ chính quyền Xô viết.
- Ý nghĩa lịch sử của Cách mạng tháng Mười Nga.

2. Về kĩ năng

- Rèn luyện kĩ năng tổng hợp và hệ thống hoá các sự kiện lịch sử.
- Biết sử dụng, khai thác tranh, ảnh lịch sử để hiểu nội dung các sự kiện lịch sử và vấn đề lịch sử.

3. Về thái độ

- Được giáo dục tình cảm cách mạng, nhận thức đúng đắn về cuộc cách mạng XHCN đầu tiên trên thế giới.
- Hiểu rõ mối liên hệ giữa cách mạng Việt Nam với Cách mạng tháng Mười Nga.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

- Với mục tiêu hệ thống hoá và nâng cao hơn kiến thức của HS, GV cần tập trung vào một số vấn đề cơ bản nhất để khắc sâu cho HS những vấn đề cốt lõi của Cách mạng tháng Mười và cuộc đấu tranh bảo vệ cách mạng. GV không nên đi quá sâu vào việc trình bày sự kiện mà tập trung làm rõ những vấn đề sau đây :

- + Những tiền đề về kinh tế, chính trị, xã hội dẫn đến sự bùng nổ và thắng lợi của Cách mạng tháng Hai và Cách mạng tháng Mười Nga năm 1917.
- + Chính quyền Xô viết đã làm được những việc gì và đem lại lợi ích cho ai ?
- + Cuộc đấu tranh chống thù trong, giặc ngoài để bảo vệ những thành quả đầu tiên của Cách mạng tháng Mười.
- + Ý nghĩa lịch sử của Cách mạng tháng Mười.

- GV dẫn dắt HS tự nhận thức các vấn đề nêu trên và xây dựng khả năng tư duy độc lập của HS thông qua việc cung cấp thông tin, hướng dẫn đọc tài liệu tham khảo... để nắm được những nội dung cơ bản của bài một cách có hệ thống.

- Về ý nghĩa của Cách mạng tháng Mười, GV cần hướng dẫn để HS thấy được ý nghĩa trong nước và ý nghĩa quốc tế, đặc biệt là ý nghĩa mở đầu và mở đường của Cách mạng tháng Mười đối với sự phát triển cách mạng thế giới. Tránh việc áp đặt chủ quan, khiến HS nhận thức một cách khiên cưỡng, thụ động.

III – THIẾT BỊ, TÀI LIỆU DẠY – HỌC

- Lược đồ nước Nga đầu thế kỉ XX (hoặc lược đồ châu Âu).
- Tranh, ảnh về Cách mạng tháng Mười Nga.
- Tư liệu lịch sử về Cách mạng tháng Mười Nga và Lê-nin.

IV – GỢI Ý TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY – HỌC

1. Giới thiệu bài mới

Đây là bài mở đầu phần lịch sử thế giới hiện đại, do vậy GV có thể nhắc lại một cách ngắn gọn việc kết thúc Chiến tranh thế giới thứ nhất và sự kiện bùng nổ

cuộc Cách mạng tháng Mười Nga năm 1917 đã mở ra thời kì mới trong lịch sử thế giới – thời kì lịch sử thế giới hiện đại.

2. Dạy và học bài mới

Mục I – Cách mạng tháng Mười Nga năm 1917

1. Tình hình nước Nga trước cách mạng

– GV có thể dùng lược đồ nước Nga, hoặc lược đồ châu Âu đầu thế kỉ XX để xác định cho HS thấy được vị trí của đế quốc Nga, một đế quốc rộng lớn nằm ở cả châu Âu và châu Á.

– Nêu rõ những nét chính về tình hình kinh tế, chính trị, xã hội của nước Nga đầu thế kỉ XX : Là nước quân chủ chuyên chế, tàn tích của chế độ phong kiến kìm hãm sự phát triển của chủ nghĩa tư bản ở Nga. Cần nhấn mạnh việc Nga hoàng tham gia Chiến tranh thế giới thứ nhất (1914 – 1918) đã đẩy nước Nga vào tình trạng khủng hoảng trầm trọng về kinh tế, chính trị, xã hội.

– Phần chữ nhỏ trong mục này cung cấp một số thông tin về tác động của việc tham gia chiến tranh đế quốc đối với nước Nga. Hai bức ảnh về nơi ở của nông dân Nga năm 1917 và hình ảnh những người lính Nga ngoài mặt trận tháng 1- 1917 cũng được coi là một nguồn cung cấp thông tin. Việc nước Nga tham gia chiến tranh và liên tiếp bại trận như giọt nước cuối cùng làm tràn đầy bát nước, đưa nước Nga tiến sát tới một cuộc cách mạng.

– GV cho HS quan sát và nêu nhận xét về tình cảnh người nông dân và công nhân Nga trước cách mạng (nông dân, công nhân bị áp bức bóc lột nặng nề, bị bán cùng hoá ; nạn đói, nạn thất nghiệp trầm trọng ; số người chết, người bị thương ngoài mặt trận tăng cao...). Từ đó, HS sẽ nhận thức được cách mạng bùng nổ là điều không thể tránh khỏi ở Nga.

2. Cách mạng dân chủ tư sản tháng Hai

– Trong mục này, GV cần làm rõ sự chuyển biến từ Cách mạng tháng Hai sang Cách mạng tháng Mười. Cuộc Cách mạng tháng Hai là *cuộc cách mạng dân chủ tư sản kiểu mới*. Về diễn biến của Cách mạng tháng Hai, GV chỉ giảng lướt, nhưng cần nhấn mạnh kết quả của cuộc cách mạng này. GV nêu câu hỏi : Cách mạng tháng Hai đã giải quyết được những nhiệm vụ gì ? (lật đổ chế độ Nga hoàng, hình thành cục diện hai chính quyền song song tồn tại). Hai chính

quyền này đại diện cho lợi ích của các giai cấp khác nhau nên không thể cùng tồn tại và sự xung đột giữa chúng là không thể tránh khỏi. Trong bối cảnh đó, Lê-nin và Đảng Bôn-sê-vích đã chuẩn bị kế hoạch tiếp tục làm cách mạng lật đổ Chính phủ tư sản lâm thời.

3. Cách mạng xã hội chủ nghĩa tháng Mười

Trong mục này, GV làm rõ : *Luận cương tháng Tư* của Lê-nin có ý nghĩa như thế nào đối với bước phát triển tiếp theo của cách mạng Nga.

– GV hướng dẫn HS đọc và tìm hiểu phần chữ nhỏ trong SGK về quá trình chuyển biến từ đấu tranh hoà bình nhằm tập hợp lực lượng chính trị đến đấu tranh vũ trang, tiến tới khởi nghĩa vũ trang giành chính quyền của Đảng Bôn-sê-vích ; những hoạt động trực tiếp chỉ đạo cách mạng của Lê-nin.

– Nêu ngắn gọn diễn biến chính của Cách mạng tháng Mười ở Thủ đô Pê-tơ-rô-grát. Tiếp theo thắng lợi ở Pê-tơ-rô-grát, cách mạng giành được thắng lợi ở Mát-xcơ-va. Với thắng lợi của cách mạng ở hai trung tâm quan trọng của đất nước, cuộc khởi nghĩa giành chính quyền lan rộng và giành được thắng lợi hoàn toàn trên đất nước Nga rộng lớn.

– GV nêu câu hỏi để củng cố kiến thức của HS ở phần này : Cách mạng tháng Mười diễn ra như thế nào ?

Mục II – Cuộc đấu tranh xây dựng và bảo vệ chính quyền Xô viết

1. Xây dựng chính quyền Xô viết

– Ở mục này, GV cần nhấn mạnh nét đặc sắc nhất của Cách mạng tháng Mười là đập tan bộ máy nhà nước cũ, khẩn trương xây dựng, sáng tạo một hệ thống hành chính mới do công nhân và nông dân cách mạng đảm nhiệm.

– GV khai thác phần chữ nhỏ trong SGK để HS nhận thức được những việc làm đầu tiên của chính quyền Xô viết nhằm mang lại lợi ích cho quảng đại quần chúng nhân dân (*Sắc lệnh hoà bình, Sắc lệnh ruộng đất* đáp ứng những nguyện vọng cấp thiết nhất của công nhân và nông dân). Việc thủ tiêu tàn tích của chế độ phong kiến, xoá bỏ các đẳng cấp phong kiến, đặc quyền của Giáo hội, quyền bình đẳng giữa các dân tộc, nam nữ bình quyền... thể hiện tính ưu việt của chế độ mới.

– Nêu rõ việc xây dựng lực lượng Hồng quân công nông là hết sức cấp bách để bảo vệ Nhà nước Xô viết non trẻ. Đồng thời, Nhà nước đã tiến hành quốc

hữu hoá các nhà máy, xí nghiệp của giai cấp tư sản, thành lập Hội đồng kinh tế quốc dân tối cao, thực hiện những bước đầu tiên để xây dựng nền kinh tế của chế độ mới.

2. Bảo vệ chính quyền Xô viết

– Trước hết, GV cần nêu rõ rằng giành chính quyền đã khó, nhưng việc giữ chính quyền, bảo vệ chính quyền còn khó khăn, quyết liệt hơn nhiều. Các thế lực đế quốc bên ngoài đã cấu kết với bọn phản cách mạng trong nước nhằm tiêu diệt nước Cộng hoà Xô viết non trẻ. Cuộc chiến đấu chống thù trong, giặc ngoài diễn ra trong những điều kiện vô cùng khốc liệt, nước Nga bị bao vây bốn phía.

– Hướng dẫn HS khai thác phần chữ nhỏ trong mục này để thấy được việc thực hiện Chính sách cộng sản thời chiến là cần thiết và là biện pháp duy nhất để huy động tối đa, sử dụng hợp lí mọi nguồn của cải của đất nước phục vụ cho cuộc chiến đấu. Sử dụng *Tám áp phích năm 1920 – "Bạn đã ghi tên tình nguyện chưa ?"* (SGK) để HS hiểu được một trong những nguyên nhân dẫn đến thắng lợi của cuộc chiến tranh chống thù trong, giặc ngoài là việc xây dựng và củng cố sức chiến đấu của Hồng quân (từ một đội quân chỉ có nửa triệu người vào mùa hè năm 1918, đến tháng 9 – 1919 đã có 3,5 triệu người, cuối năm 1920 là 5,3 triệu người).

– GV nêu câu hỏi nhằm kích thích tư duy độc lập của HS, rút ra những nguyên nhân thắng lợi trên cơ sở khai thác các tư liệu lịch sử : Vì sao nhân dân Xô viết bảo vệ được thành quả của Cách mạng tháng Mười ? (việc thực hiện Chính sách cộng sản thời chiến, huy động tối đa nhân tài, vật lực của đất nước, sức mạnh và sự ủng hộ của nhân dân, lòng yêu nước được phát huy mạnh mẽ để bảo vệ chế độ mới, Hồng quân chiến đấu dũng cảm...).

3. Ý nghĩa lịch sử của Cách mạng tháng Mười Nga

Về ý nghĩa lịch sử của Cách mạng tháng Mười, cần làm rõ ý nghĩa đối với nước Nga và đối với thế giới. Có thể nêu nhận định của Hồ Chí Minh về ý nghĩa của Cách mạng tháng Mười trong *Phần đọc thêm* ở cuối bài để làm rõ ý nghĩa quốc tế của Cách mạng tháng Mười. Cần khẳng định rằng, ngày nay mặc dù chế độ XHCN đã sụp đổ ở Liên Xô, nhưng ý nghĩa lớn lao của Cách mạng tháng Mười vẫn còn nguyên vẹn. Đây là cuộc cách mạng XHCN đầu tiên trên thế giới, với ý nghĩa mở đầu và mở đường. Cách mạng tháng Mười đã đáp ứng những

đòi hỏi cấp bách trong cuộc đấu tranh giải phóng của các giai cấp bị bóc lột và các dân tộc bị áp bức trên toàn thế giới, đồng thời mở ra một thời kì mới trong lịch sử nhân loại.

3. Sơ kết bài học

Ở nước Nga năm 1917 đã diễn ra 2 cuộc cách mạng : Cách mạng tháng Hai và Cách mạng tháng Mười. Sự chuyển tiếp từ Cách mạng tháng Hai sang Cách mạng tháng Mười xuất phát từ những điều kiện lịch sử cụ thể của nước Nga. Trong những điều kiện cực kì khó khăn, gian khổ, nhân dân Xô viết đã chiến thắng thù trong giặc ngoài, bảo vệ những thành quả của cách mạng. Cách mạng tháng Mười có ý nghĩa to lớn đối với nước Nga và thế giới.

4. Gợi ý trả lời câu hỏi và bài tập cuối bài

Câu 1. Nêu 2 sắc lệnh đầu tiên của chính quyền mới, những biện pháp mà chính quyền Xô viết thực hiện, việc kí Hoà ước Brét Litốp.

Câu 2. Sức mạnh và sự ủng hộ của nhân dân, lòng yêu nước dưới chế độ mới được phát huy mạnh mẽ, tác dụng của việc thực hiện Chính sách cộng sản thời chiến, Hồng quân chiến đấu dũng cảm...

Câu 3. Hướng dẫn HS tìm trong các giáo trình chuyên luận... nói về ý nghĩa của Cách mạng tháng Mười Nga.

V – TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Tình hình nước Nga trước cách mạng

Chủ nghĩa tư bản Nga phát triển muộn, ngày càng lạc hậu và lệ thuộc vào các nước phương Tây. Nguyên nhân chủ yếu của tình trạng lạc hậu ấy chỉ có thể giải thích bằng sự tồn tại rất nặng nề của những tàn tích phong kiến – nông nô.

Cơ sở tồn tại của những tàn tích phong kiến – nông nô chính là chế độ sở hữu lớn về ruộng đất của giai cấp địa chủ – quý tộc. 2/3 ruộng đất trong nước nằm trong tay địa chủ – quý tộc và nhà thờ, 30 nghìn đại địa chủ chiếm tới 70 triệu đêxiatin (mẫu Nga, 1 đêxiatin = 1,09 héc-ta) ruộng đất, nghĩa là bằng số ruộng đất của 10,5 triệu nông nô. Nga hoàng là địa chủ lớn nhất, chỉ riêng gia đình và họ hàng của Nga hoàng đã chiếm tới 7 triệu đêxiatin ruộng đất. Bọn địa chủ bóc lột nông dân hết sức nặng nề và tàn bạo, nhất là chế độ lao dịch. Trình độ sản

xuất nông nghiệp hết sức lạc hậu, lao động thủ công là chủ yếu, năng suất thấp, nạn mất mùa và đói kém thường xuyên xảy ra ở các vùng.

(Theo : Nguyễn Anh Thái (Chủ biên),
Lịch sử thế giới hiện đại, NXB Giáo dục, H., 2003)

... Chúng ta đang trải qua một thời kì chưa từng có – những ngày đẫm máu : dưới ngọn cờ của Nga hoàng, hàng triệu công nhân phải chiến đấu ngoài mặt trận vì bọn tư bản, hàng triệu người khác đang rên xiết dưới gánh nặng của nạn đói đỏ và toàn bộ tình trạng kinh tế bị tàn phá. Các tổ chức công nhân bị phá vỡ, tiếng nói của công nhân bị bóp nghẹt. Tâm hồn và thể xác người công nhân bị cưỡng chế.

Tìm lối thoát ở đâu ?

(Theo : A. Nê-na-rô-cốp, *Lịch sử Cách mạng XHCN tháng Mười vĩ đại*,
NXB Tiến bộ, M., 1987, tr. 35)

2. Cuộc tấn công Cung điện Mùa Đông

Tiếng súng trường, tiếng súng máy, tiếng đại bác hoà lẫn với nhau thành một cảnh náo động liên tục vào khoảng 1 giờ sáng, hoả lực ở các chiến lũy yếu dần. Rất đông người tập trung dưới chân trụ A-lếch-xan-đơ tiến sát đến Cung điện... Chẳng bao lâu vang lên tiếng súng hiệu "Xung phong!". Một tiếng "huara" ngân dài, vang lên trong không trung. Cận vệ đỏ, thủy thủ, binh sĩ trèo qua các chiến lũy, tràn ngập các lối ra vào, các bậc tam cấp, các cầu thang Cung điện.

... Tiếng "huara", tiếng giậm chân của hàng nghìn con người, tiếng lách cách của báng súng khuấy động sự yên tĩnh trong các gian phòng của Nga hoàng. Từ 150 năm nay, toà lâu đài cao rộng và hùng vĩ này đứng sừng sững như một pháo đài tưởng như không thể xâm phạm được.

(Theo : A. Nê-na-rô-cốp, *Lịch sử cách mạng Nga*, Tập I,
NXB Khoa học Xã hội, H., 1964, tr. 378, 409)

3. Xây dựng chính quyền Xô viết

Quy mô của các cuộc cải tạo do chính phủ công nông đầu tiên trên thế giới tiến hành trong khoảng thời gian 10 tuần đầu sau cách mạng thật đáng kinh ngạc. Khi giải quyết nhiệm vụ cơ bản – thiết lập nền chuyên chính của giai cấp vô sản, cách mạng XHCN đồng thời đã thực hiện những cải tạo vốn là nhiệm vụ của cuộc cách mạng dân chủ tư sản nhưng chưa được thực hiện ở Nga. Đó là việc xoá bỏ tàn dư của thời trung cổ, xoá bỏ chế độ sở hữu ruộng đất của bọn địa chủ,

thủ tiêu ách áp bức dân tộc, những tàn tích của các thể chế của chế độ cũ, xoá bỏ sự phân biệt đẳng cấp, tách Giáo hội ra khỏi Nhà nước, tách nhà trường ra khỏi Giáo hội, thi hành luật mới về hôn nhân và gia đình, giải phóng phụ nữ.

(Theo : A. Nê-na-rô-cốp,
Lịch sử Cách mạng XHCN tháng Mười vĩ đại, Sđd, tr. 315)

4. Ý nghĩa lịch sử của Cách mạng tháng Mười

Thắng lợi vĩ đại của Cách mạng tháng Mười đã dạy cho giai cấp công nhân, nhân dân lao động và các dân tộc bị áp bức trên toàn thế giới nhiều bài học hết sức quý báu, bảo đảm cho sự nghiệp giải phóng triệt để của giai cấp công nhân và của cả loài người.

(Theo : Hồ Chí Minh, *Toàn tập*,
Tập 12, NXB Chính trị Quốc gia, H., 1996, tr. 303)